

Roolit sekoittuvat uusissa oppimisympäristöissä

Ritva Hyttinen

Tutkimuspaja on Turun ammattikorkeakoulussa kehitetty työelämälähtöinen oppimisympäristö, jossa oppiminen nähdään sosiaalisena ja kokemuksellisenä prosessina. Vastuu oppimisesta ja toiminnan etenemisestä on oppijoilla, mutta toimintaa tukee mentori (Lehtonen, Kanerva-Lehto & Koivisto 2006). Keväällä 2007 Turun ammattikorkeakoulun Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelmassa kokeiltiin tutkimuspajan soveltuvuutta työelämän ja oppilaitoksen yhteiseksi oppimisen ja osaamisen kehittämisen ympäristöksi. Kokeilussa tärkeää oli osien sekoittuminen niin, että jokainen sai mahdollisuuden heittäytyä oppijan rooliin.

Opettajan työn haasteet

Ammattikorkeakoulun opettajan työssä osaamisvaatimukset seuraavat työelämän kehittymistä. Ammattitietojen ja -taitojen lisäksi on kyettävä soveltamaan vuorovaikutteisia työmenetelmiä.

Hyvänä esimerkkinä tästä ovat erilaiset projektiyöt. Työelämän kanssa toteutettavista kehittämishankkeista on tullut merkittävä osa ammattikorkeakoulutoimintaa, ja sen seurauksena opettajan osaamisvaatimukset ovat muuttuneet. Enää ei ole mahdollista, että opettaja keskittyy yksinomaan oman oppiaineensa asiantuntijuuteen.

Väitöskirjassaan Pekka Auvinen (2004) jakaa ammattikorkeakoulun opettajan työhön liittyvän osaamisen kolmeen alueeseen: sisällöllinen osaaminen, menetelmällinen hallinta ja henkilökohdaiset ominaisuudet. Auvinen esittää, että opettajan persoonallisuudella on keskeinen merkitys oman työtavan löytymisessä, jonka pohjana toimivat oma arvomaailma sekä eettisen ja moraalisen vastuun tunnistaminen. Opettajan työn ytimessä Auvisen (2004; 2006) mukaan on toimiminen asiantuntijayhteisön jäsenenä, oppimisen ohjaajana, yhteyksien luojana ja työelämäperustaisten kokonaisuuksien toteuttajana.

Vuonna 2003 säädettiin uusi Ammattikorkeakoululaki (351/2003), jossa ammattikorkeakoululle määritettiin kolme keskeistä tehtäväkenttää: opetus, tutkimus- ja kehitystoiminta sekä aluekehitys.

Laki loi osaltaan paineita ammattikorkeakoulupedagogiikalle, jonka tehtäväksi tuli integroida kolme tehtäväkenttää niin, että opettajan työnkuva muotoutuisi yhtenäiseksi eikä toisistaan eriytyneiden tehtävien sarjaksi. Pelko työn sirpaloitumisesta¹ ei ole aiheeton. Ehjän kokonaisuuden saavuttaminen vaatii tiivistä tutkimustiedon seurantaa, jatkuvaa keskustelua alan toimijoiden kanssa, halua kehittää ammattialaa yhteistyössä työelämän kanssa sekä kykyä soveltaa työelämäläheistä pedagogiikkaa. Ratkaisevaa on myös sitoutuminen organisaatioon ja halukkuus toimia työyhteisön aktiivisena jäsenenä.)

Työelämän, opettajien ja opiskelijoiden kohtaamispiste

Suomessa työn oppiminen on perinteisesti tapahtunut oppilaitoksissa erillään työpaikoista (vrt. Auvinen 2004). Opettajan rooli on ollut jakaa tietoa luennoilla, opiskelijan tehtävänä on ollut

¹⁾ Kotila ja Mäki (2006) käyttävät termiä mosaiikkimainen työkuultuuri siitä vaihtelevasta työkontekstista, johon opettaja saman työpäivän aikana ammattikorkeakoulussa joutuu.

Library/Thing oli eräs Wep 2.0 palveluista, johon työpajaan osallistuneet tutustuivat. <http://www.librarything.com/>

ottaa vastaan annettu informaatio ja työelämän käytänteisiin on perehdytty erillisillä työharjoittelujaksolla, jotka ovat usein jääneet irrallisiksi palasiksi. Tieto- tai osaamisyhteiskunnassa kasvu ammatilliseen asiantuntijuuteen alkaa oppilaitoksesta, ja parhaimmillaan koulutus, käytännön työelämä ja oppiminen nivoutuvat kiinteästi toisiinsa, yhteistyön tulokset näkyvät konkreettisesti alan kehittymisenä sekä kykynä jakaa osaamista ja haluna kehittää uutta (Aaltonen & Holma 2007). Korkeakoulujen olisikin tarkoituksenmukaista rakentaa vuorovaikutteisia ja luovia oppimisympäristöjä ja -yhteisöjä, jotka mahdollistavat oppijan, opettajan ja työelämän kohtaamisen.

Ammattikorkeakoulupedagogiikassa painotetaan ammatillisuutta ja työelämälähtöisyyttä eli pyrkimyksenä on rakentaa oppiminen autenttisten työelämän kysymysten ja tilanteiden ympärille. Ammattikorkeakoulujen voimakas panostus tutkimus- ja kehitystoimintaan, oppilaitosten ulkopuolisten toimijoiden kanssa tehtäviin kehittämisprojekteihin, on johtanut siihen, että asiantuntijat työelämästä osallistuvat entistä enemmän oppilaitosten toimintaan ja myös itse oppimisprosesseihin.

Perinteisen opettaja – opiskelija -asetelman rinnalle on tullut kolmanneksi toimijaksi työelämän asiantuntija, joka sekoittaa totuttua roolijakoa. Tässä tilanteessa jännitettä aiheuttaa myös erilaisen työkuultuurien kohtaaminen. Kohtaamiset olisi osattava hyödyntää, niin että ne eivät muo-

dosta jarrua prosessille, vaan päinvastoin edistävät yhteisen ymmärryksen rakentamista.

Yhteisöllinen oppimiskokeilu

Tutkimuspaja on Turun ammattikorkeakoulussa kehitetty oppimisympäristö, jossa oppiminen käsitetään sosiaalisesti prosessiksi. Tutkimuspaja nojautuu tutkivaan oppimiseen, jossa ongelman ratkaisu ei perustu olemassa olevaan tietoon. Tutkivassa oppimisessa oppiminen nähdään tutkimustyön kaltaisena prosessina, jossa yhteisö yhdessä keskittyy uuden tiedon luomiseen, arviointiin ja jakamiseen (Hakkarainen, Lonka & Lippinen 2001).²

Tutkimuspajassa vastuu oppimisesta ja toiminnan etenemisestä on oppijoilla, mutta toimintaa ohjaa ja tukee mentori. Mentori on pajan asiassällön ammattilainen, lisäksi sosiaalisella kyvykkyydellä on suuri merkitys, sillä mentorointi perustuu avoimeen ja luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen (Lehtonen, Kanerva-Lehto & Koivisto 2006).

Yhteisöllisen oppimisprosessin onnistumisen taustalta Arjava ja Mäkitalo-Siegel (2006) ovat tunnistaneeet kolme tekijää. Ensinnäkin oppijoiden sitoutumisen ja suuntautuneisuuden yhteisen tehtävän suorittamiseen ja tiedonrakentamiseen. Tämä näkyy ryhmässä vuorovaikutuksena, joka parhaimmillaan toimii niin, että osallistujat viittaavat toistensa ideoihin, laajentavat niitä ja ratkaisevat yhteisesti ongelmia.

²⁾ *Tutkivan oppimisen menetelmä on dosentti Kai Hakkaraisen ja hänen työryhmänsä kehittämä lähestymistapa, jolla koko oppimisprosessi, -menetelmä, -kulttuuri ja -yhteisö nivotaan yhteen.*

Yhteisöllisen oppimisprosessin menestyminen riippuu kuitenkin täysin oppijoiden halukkuudesta osallistua toimintaan. Ryhmän ja toiminnan ympärille olisi kyettävä luomaan positiivinen ilmapiiri, joka luo yhteenkuuluvuuden tunteen. Sitoutumisaste vaikuttaa myös siihen, missä määrin oppijat ovat valmiita kohtaamaan erilaisia näkökantoja. Huono ilmapiiri romuttaa koko työskentelyn ja estää oppimisen.

Ongelmanratkaisu keskeiseksi

Toisena onnistumisen taustalla on ryhmän tasa-arvoisuus, eli missä määrin kullakin ryhmän jäsenellä on mahdollisuus osallistua tiedonrakentamiseen. Kolmantena onnistumiseen vaikuttavana tekijänä on se, missä määrin ryhmän yhteinen huomio on suuntautunut ongelmanratkaisutehtävään. Vaarana on, että ryhmä hajautuu ja kukin keskittyy yksilönä ratkaisemaan ongelmia (Arjava & Mäkitalo-Siegel 2006).

Tutkimuspajassa opiskelijan rooli muuttuu usein työn suorittajaksi, opettajan assistentiksi tai jopa kumppaniksi. Tutkimuspajassa oman paikan löytyminen yhteisöstä voi olla haastavaa sekä oppijalle, ohjaajalle että asiantuntijana toimivalle mentorille, lisäksi työskentelyn edetessä osat voivat vaihdella. Opiskelijan näkökulmasta kyse on kuitenkin jatkuvasti oppimisprosessista, jonka on oltava ohjattu ja pedagogisesti harkittu.

Yrjö Engeströmin (1987) mukaan uusien asioiden tekeminen on yhteisölle vaikeaa, jos sillä ei ole käytettävissä sosiaaliseen käytäntöön sopivaa toimintamallia. Tässä tilanteessa yhteisö etenee toiminnan lähikehityksen vyöhykkeelle. Kyseessä on se vaihe, johon yhteisö siirtyy, kun vanha toimintatapa ei enää vastaa tarkoitusta ja yhteisön on muutettava sitä. Uudet toimintatavat eivät ole valmiina tarjolla, vaan yhteisön on kokeilemalla ja luovaa ajattelua soveltamalla kehitettävä ne.

Opinaja sekoittaa roolit

Turun ammattikorkeakoulussa Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelman tutkimuspaja to-

teutettiin osana EU:n, opetusministeriön ja Turun ammattikorkeakoulun rahoittamaa kansainvälistä Connecting Information Professionals WorkLab -hanketta. CIP WorkLab -hankkeessa (2006–2007) keskeisenä kohteena oli työelämän organisaatioiden ja korkeakouluopetuksen yhteistyön kehittäminen. Hankkeessa keskityttiin etsimään toimintamallia, jonka avulla kirjastoalan ammattikäytännöt, tutkimus- ja kehityshankkeet sekä korkeakouluopetus tukisivat toisiaan entistä tehokkaammin.³

Turun ammattikorkeakoulussa tutkimuspajahankkeita on toteutettu useassa koulutusohjelmassa (ks. Lehtonen, Kanerva-Lehto & Koivisto 2006). Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelman tutkimuspaja oli kuitenkin ensimmäinen, jossa testattiin pajan soveltuvuutta alan yhteiseksi oppimisen ja osaamisen kehittämisen ympäristöksi.

Ajatuksena oli se, että ympäristön pitäisi mahdollistaa roolien sekoittuminen, jolloin jokainen yhteisön jäsen voisi toimia oppijana, ohjaajana tai asiantuntijana, riippuen osaamisesta, kokemuksesta tai muusta panostuksesta. Paja nimettiin opinpajaksi, jonka asiasisältö rakentui semanttisen webin ja ontologioiden ympärille.

Mentori opinpajan tukena

Opinpajan mentorina toimi erikoissuunnittelija Erkki Lounasvuori Helsingin kaupunginkirjastosta. Hänen tehtävänsä oli haastava. Ensinnäkin pajan toimijat olivat hänelle ennestään vieraita, Turun kaupunginkirjaston informaattikkoa Leena Janssonia lukuun ottamatta. Toisaalta Turun ammattikorkeakoulu toiminta- ja oppimisympäristönä oli hänelle lähes tuntematon.

Lounasvuori oli kuitenkin pajan mentoriksi mitä sopivin henkilö. Hänellä on vankka ammattitaito ja pitkä kirjastoalan kokemus sekä ymmärrys ja näkemyksellisyys semanttisesta webistä ja sen mahdollisuuksista. Lisäksi hänen mielestään alan kehittyminen vaatii ennakkoluulottomuutta ja rohkeutta.

Opinpaja toteutettiin keväällä 2007 ja pajaan

³ *Tallinnan ja Turun korkeakoulujen ja kirjastojen yhteisestä hankkeesta tarkemmin <http://www.cipworklab.net/>.*

osallistui toimijoita kolmesta organisaatiosta: Helsingin kaupunginkirjastosta, Turun kaupunginkirjastosta ja Turun ammattikorkeakoulun Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelmasta, josta mukana oli sekä opiskelijoita että opettaja. Opin-pajassa vaatimuksena oli, että jokaisen oli uskallettava heittäytyä oppijan osaan. Pajan yhteisöllisyys rakentui sitoutumiselle ja rehellisyydelle, jokaisen oli uskallettava myöntää osaamattomuutensa tai tietämättömyytensä, mutta myös tuotava esiin ajatuksensa, käsityksensä ja ymmärryksensä.

Pajan suunnittelu- ja vetovastuu oli koulutusohjelmalla, mutta toteutussuunnitelma oli väljä. Tiukka työskentelyn paaluttaminen etukäteen olisi ollut mahdotontakin. Samoin oli mielekäs jättää tilaa yhteisön rakentumiselle, toimintamallin muotoutumiselle sekä yllätyksellisyydelle. Väljyys sopi pajan henkeen hyvin, sillä näin vastuu oppimisesta ja etenemisestä oli kokonaisuudessaan ryhmällä.

Semanttinen web ja ontologiat lähtökohtina

Opinpajan ryhmä oli koottu jo syksyllä 2006, mutta varsinainen toiminta alkoi tammikuussa 2007. Silloin pajalaiset osallistuivat Varsinais-Suomen kirjastoille järjestettyyn Semanttinen web ja funktionaalinen luettelointi -koulutuspäivään. Koulutuspäivän jälkeen paja kokoontui seitsemän kertaa, jonka lisäksi pajalaisia osallistui Wikipedian juhlaseminaariin ja Maarianhaminassa järjestettyyn seminaariin Bibliotek 2.0, Google och Wikipedia. Kokoontumisten välillä jäsenet kokosivat ja työstivät tietojaan ja ajatuksiaan, jotka jaettiin seuraavissa tapaamisissa.

Tammikuun koulutuspäivän neljä asiantuntijaesitystä toimi pajan kahden ensimmäisen kokoontumisen aineistona. Esitykset, jotka koulutuspäivänä olivat vaikuttaneet selkeiltä ja ymmärrettäviltä, nostivat opinpajan ensimmäisessä tapaamisessa valtavasti kysymyksiä. Ryhmän käsitys aiheen laajuudesta ja syvyydestä alkoi selvitä. Koulutuspäivän materiaalien pohjalta opin-

pajalaiset saivat kartoitettua semanttisen webin ja ontologioiden keskeisen käsitteistön ja osittain myös teoriapohjaa.

Kolmanteen kokoontumiseen mennessä opinpaja oli hakenut tietoa ja hahmottanut sen teoreettisen avaruuden, johon pajan substanssi liittyi. Eteneminen vaati mentorin tukea, sillä teoriat olivat vaikeatajuisia ja hankaluutta lisäsi se, että pajan käytännön tavoite oli vielä määrittämättä. Mentorin vetämä kolmas pajatapaaminen oli ratkaiseva, sillä silloin löytyi mielekäs suunta.

Web 2.0 sovellukset kokeiltavana

Opinpaja siirtyi semanttisista verkoista kohti yhteisöllistä webiä. Sieltä löytyy käytännön kirjasto- ja tietopalvelutyöhön taipuvia sovelluksia, joissa myös ontologiat toimivat työkaluina. Yhteisöllistä avoimuutta noudattaen opinpajan raportointi siirtyi suljetusta sähköpostista avoimeen KirjastoWikiin.⁴

Seuraavat kaksi kokoontumista pajalaiset toimivat keskenään ilman mentoria, ja työskentely eteni lähinnä LibraryThing -sovelluksen parissa. Lisäksi käytössä olivat sosiaalinen kirjanmerkki-sivusto Delicious, OPAS-rouhintatyökalu ja ontologiaselain ONKI. Työskentelymateriaalina alustoilla olivat Turun ammattikorkeakoulun Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelmassa valmistuneet oppinäytetyöt, jotka mm. luettelointiin Library-Thing -alustalle.

Sisällönkuvailu pohjautui omatekoiseen ontologiaan, jonka rakentaminen oli hankalaa, mutta yhdessä pohtiminen tuotti tulosta. Yläkäsitteiksi valittiin sekä ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden yleiset kompetenssit että kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelmakohtaiset kompetenssit, alakäsitteiksi työstettiin oppinäytetöiden sisällönkuvailussa käytettyjä asiasanoja.

Kahdessa viimeisessä tapaamisessa ryhmä kokoontui mentorin kanssa. Näistä ensimmäisessä purettiin edellisissä tapaamisissa nousseita ongelmia. Uusia kysymyksiä ja haasteita tuntui kuitenkin nousevan sitä mukaan, kun edelliset ratkesivat. Tämä kertoo ilmeisesti aiheen komplek-

⁴ http://wiki.kirjastot.fi/index.php/Projekti_turunamk

sisuudesta. Viimeinen tapaaminen poikkesi aikaisemmista.

Koulutusohjelman opiskelijat Tiina Lehto ja Saara Salo olivat kiinnostuneet ontologioista opinpajan edetessä. He olivat alkaneet tehdä oppinnäytetyötä yhteisöllisen webin ja ontologian toimivuudesta fiktiivisen aineiston järjestämisessä.⁵ Opiskelijat esittelivät työnsä teoreettista keuhkkoa ja pohtivat käytännön sovellusta.

Opiskelija Maria Nummela puolestaan oli osallistunut projektityöskentelyyn Senegalissa osana Turun ammattikorkeakoulun Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelman Turku-Dakar -kirjastohanketta. Maria Nummela esitteli, kuinka Dakarissa onnistuttiin soveltamaan yhteisöllistä webiä. Ajatus kokeilusta oli syntynyt kokonaan opinpajassa.

Tiedosta osaamista

Kirjasto- ja tietopalvelun opinpaja oli antoisa, mielenkiintoinen ja onnistunut kokeilu. Pajassa yhdistyi oppiminen monella tasolla. Pajan aihe oli semanttinen web ja ontologiat, jotka vielä tammikuussa olivat pajalaisille sanoja ilman sisältöä (poikkeuksena mentori). Pajalaiset kokosivat kevään kuluessa tietoa ja näin semanttiselle webille ja ontologialle muodostui merkitys. Tieto jalostui osaamiseksi, kun sitä sovellettiin käytäntöön.

Pajaan osallistui joukko erilaisia toimijoita, joilla kaikilla oli erilainen tiedontarve ja toisaalta erilainen pohja, jolle tietoa rakennetaan. Jokainen uskalsi heittäytyä totutusta poikkeavaan rooliin, mikä oli opinpajan yhteisöllisyyden ja tiedon yhteisen jakamisen kannalta ratkaisevaa. Asettuminen oppijaksi vaatii nöyryymistä ja rohkeutta.

Opinpajan ryhmä oli sitoutunut työskentelyyn ja oppimisprosessiin, kaikkien ajatukset saivat tilaa ja ryhmä työsti asioita yhdessä. Opinpaja myös tutustutti alan toimijoita toisiinsa sekä organisaatio- että henkilötasolla ja loi näin osaltaan uusia verkostoja. Tekeminen yhdessä jatkuu ehkä hieman eri muodossa, mutta opinpajan luomien kontaktien ja luottamuksen pohjalta. 📖

Lähteet:

Aaltonen, L. & Holma, A. (2007). Asiantuntijuus kehittyy yhteisöjen vuoropuhelussa : Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutuksen kehittäminen ammattikorkeakoulussa. Teoksessa Kirjastonhoitaja tulevaisuudessa: millaista osaamista kirjastot tarvitsevat? Toim. Jaakko Korpisaari ja Jarmo Saarti. Helsinki: Kirjastonhoitajien säätiö. S. 89-111.

Arjava, M. & Mäkitalo-Siegl, K. (2006). Sosiaalinen oppiminen ja yhteisöllinen teknologia. Teoksessa Oppimisen teoria ja teknologian opetuskäyttö. Toim. Sanna Järvelä, Päivi Häkkinen ja Erno Lehtinen. Helsinki: WSOY. S. 121-146.

Auvinen, P. (2004). Ammatillisen käytännön toistajasta monipuoliseksi aluekehittäjäksi? Ammattikorkeakoulu-uudistus ja opettajan työn muutos vuosina 1992-2010. Joensuu: Joensuun yliopisto. S. 27-41.

Auvinen, P. (2006). Yhteistyö saa ihmeitä aikaan. Teoksessa opettajana ammattikorkeakoulussa. Toim. Hannu Kotila. Helsinki: Edita. S. 169-183.

Engeström, Y. 1987. Learning by expanding: an activity-theoretical approach to developmental research. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Kotila H. & Mäki K. (2006). Ammattikorkeakoulun opettajuus teoksessa.

Opettajana Ammattikorkeakoulussa. Toim. Hannu Kotila. Helsinki: Edita. S.11-26

Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. (2001). Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Porvoo, WSOY.

Lehtonen, J., Kanerva-Lehto, H. & Koivisto, J. (2006). Tutkimuspaja mahdollisuutena yhdistää T&K ja opetus. Turku, Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 24. Saatavana: http://tk.turkuamk.fi/julkaisu/toiminta/puheenvuoroja_24_e_julkaisu.php

Paavola, S., Hakkarainen, K. & Seitamaa-Hakkarainen, P. (2006). Tutkivan oppimisen periaatteita ja käytäntöjä: ”trialoginen” tiedonluomisen malli. Teoksessa Oppimisen teoria ja teknologian opetuskäyttö. Toim. Sanna Järvelä, Päivi Häkkinen ja Erno Lehtinen. Helsinki: WSOY. S.

Tietoa kirjoittajasta:

Ritva Hyttinen, päätoiminen tuntiopettaja
Turun ammattikorkeakoulu, Tietoliikenne ja sähköinen kauppa, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma
email. ritva.hyttinen@turkuamk.fi

⁵ Tiina Lehdon ja Saara Salon oppinnäytetyö *Fiktio näkyviin : ontologiat ja yhteisöllinen web kaunokirjallisuuden indeksoinnissa valmistui joulukuussa 2007.*